

ОҚУ ҮДЕРІСІНДЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ МЕДИАҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Шамитдинов Азиз Мираминұлы,
А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті магистранты
«Қостанай дарыны» ӨҒПО әдіскері
Аканбаев Бағлан Нурланович,
«Қостанай дарыны» ӨҒПО әдіскері
Қостанай қ.

Аннотация

Өзектілігі: мақалада заманауи білім беру кеңістігінде пайда болып отырған сын-кәтерлер жағдайында тиімді бағдарлануға мүмкіндік беретін білім алушы – болашақ маманның құзыреттілігі туралы және оны қалыптастыруды ғылыми негіздеу.

Мақсаты: медиақұзыреттілікті қалыптастыру туралы түрлі авторлардың еңбектеріне талдау жасау, отандық білім беру кеңістігіне тиімді жолдарды қарастыру.

Түйінді сөздер: медиақұзыреттілік, медиабілім беру, бұқаралық ақпарат құралдары.

Аннотация

Актуальность: в статье рассказывается о компетентности обучающегося – будущего специалиста и научном обосновании ее формирования, позволяющей эффективно ориентироваться в условиях возникающих в современном образовательном пространстве вызовов.

Цель: проанализировать труды различных авторов о формировании медиакомпетентности, рассмотреть эффективные подходы к отечественному образовательному пространству.

Ключевые слова: медиакомпетентность, медиаобразование, средства массовой информации.

Abstract

Relevance: the article describes the competence of the student-the future specialist and the scientific justification of its formation, which allows you to effectively navigate in the conditions of emerging challenges in the modern educational space.

Goal: to analyze the works of various authors on the formation of media competence, to consider effective approaches to the domestic educational space.

Keywords: media competence, media education, mass media.

Қазіргі қоғамда адам ақпараттың, оның ішінде бұқаралық ақпарат құралдары арқылы берілетін ақпараттың үлкен, үздіксіз ағынымен күресуге мәжбүр. Бұқаралық ақпарат құралдары әр адамның айналасында ерекше ақпараттық өріс жасайды, оның әсерінен моральдық, әлеуметтік, зияткерлік, көркемдік мүдделер мен құндылықтар қалыптасады. Қазіргі адам бұқаралық ақпарат құралдарынсыз (оларға дәстүрлі түрде радио, баспасөз, теледидар, кино, видео, интернет және т.б.) өмірді елестете алмайтын, көлемі үнемі өсіп келе жатқан ақпараттың үлкен мөлшеріне үйреніп қалған. Медиа-ақпарат көру және есту қабілетіне бір уақытта, адамзат жинаған барлық дерлік қарым-қатынас әдістерін біріктіре отырып әсер ете алады.

ТМД елдерінде медиақұзыреттілікті қалыптастыру мәселесін зерттеумен О.П. Кутькина, Е.В. Мурюкина, А.А. Новикова, В.В. Протопопова, А.В. Федоров, Н.Ф. Хилько, ал шетелде С.Дж. Берэн, В. Вебер, Л. Мастерман және басқа да көптеген зерттеушілер айналысқан.

Алдымен біз медиақұзыреттілік ұғымын және осы ұғымға жақын түсініктерді анықтаймыз.

– медиақұзырет – бұл оқу қызметінде және болашақ кәсіби қызметінде медиа саласындағы білім мен іскерлікті пайдалану қабілеті (В.Н.Стрельников); жаңа технологияларды меңгеру, оларды қолдану шарттарын, олардың артықшылықтары мен кемшіліктерін түсіну, бұқаралық ақпарат құралдары арналары бойынша таратылатын ақпарат пен жарнамаға сыни тұрғыдан қарау қабілеті (Н.И.Гендина [2]).

– тұлғаның медиақұзыреттілігі – әр түрлі, жанрлар мен формаларда медиамәтіндерді таңдау, пайдалану, бағалау, сыни талдау, құрастыру (мотивациялық, ақпараттық,

перцептивті, интерпретациялық, бағалау, байланыс, практикалық-операциялық және белсенділік, шығармашылық) дағдыларының жиынтығы (А.В.Федоров [4]).

ЮНЕСКО медиабілім беруге (media education) педагогикалық теория мен практикадағы жеке саланың бөлігі ретінде қарастырылатын қазіргі заманғы бұқаралық ақпарат құралдарын меңгеру үшін теория мен практикалық дағдыларды оқыту деген анықтама береді.

Ю.Н. Усов медиабілім беруді медиақұралдар мен медиаөнімдер материалдары арқылы жеке тұлғаны дамыту үдерісі ретінде анықтайды.

Осы анықтамаға сәйкес медиабілім беру оқу үдерісінің сапасын жақсарту және медиаөнім материалдары арқылы және оның негізінде жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыру, сондай-ақ медиақұзыреттілікті қалыптастыру үшін қолданылатын оқыту және тәрбиелеу құралы ретінде әрекет ете алады.

Л.С. Зазнобина [4] «медиабілім беруді» оқушылардың бұқаралық ақпарат құралдары туралы білім алуына, үшін ақпарат құралдарын пайдалану арқылы әртүрлі білім алу және шығармашылық өзін-өзі көрсетуге, сыни ойлауды дамытуға, ақпараттық үдерісті дұрыс ұйымдастыра білуге, ақпараттық қауіпсіздікті бағалау және қамтамасыз етуге бағытталған білім беру ретінде анықтайды.

Әлеуметтік сауалнамалар көрсеткендей, мұғалімдердің көпшілігі кейде өз сабақтарында техникалық оқыту құралдарын, медиақұралдарды қолданады және интернет кеңістікте жеткілікті деңгейде жұмыс істей алмайды. Сондықтан бұқаралық ақпарат құралдарына қатысты тәуелсіз сыни ойлауды дамытуға, алынған ақпараттағы жалған ақпарат пен бұрмалаушылықтарды анықтауда практикалық дағдыларды игеруге, бұқаралық ақпарат құралдарының манипуляциялық әсеріне қарсы қорғаныс дағдыларын дамытуға, баспа және электронды өнімдермен қарым-қатынас тәжірибесінде аудиторияның әлеуметтік тәжірибесін байытуға көп көңіл бөлу қажет.

Әр түрлі авторлар бұқаралық медианың келесі түрлерін ажыратады [3]:

1. Ақпаратты беру әдісі бойынша дәстүрлі түрде радио, баспа, кино, видео, теледидар, компьютерлік желілер және т.б.

2. Қабылдау арнасы бойынша медиа: визуалды, есту, аудиовизуалды болып бөлінеді. Бұл типтер белгілер кешендері мен медиада қолданылатын кодтар арасындағы айырмашылықпен сипатталады. Екілік белгілер жүйесі мерзімді басылымдарда ұсынылады: табиғи тілде баспа түрінде және иконикалық белгілерде (суреттер, фотосуреттер, карикатуралар), сонымен қатар шрифт екілігінің әр түрлі түрлері, мәтінді орналастыру тәсілдері (макеті) және т.б. Радио туралы сөз болғанда келесі үштік туралы айту керек: ауызекі сөйлеу + табиғи дыбыстар (шу) + музыка.

3. Пайдалану орнына сәйкес медиа топтық, жеке, бұқаралық, жұмыс, үй және т.б.

4. Ақпараттың мазмұны бойынша: саяси, идеологиялық, танымдық және тәрбиелік, адамгершілік-тәрбиелік, эстетикалық, экономикалық, экологиялық, жарнамалық.

5. Қолданудың мақсаты мен функциялары бойынша: ақпарат алу, байланыс, білім беру.

6. Жеке тұлғаға әсер ету нәтижесі бойынша: өзін-өзі тану, ой-өрісін дамыту.

7. Жүзеге асырылатын функцияларға сәйкес медиа:

– әртүрлі фактілер мен оқиғалар, жағдай туралы ақпараттық хабарлама;
– аналитикалық (сын, бағалау функциясы) – фактілерді ұсыну көбінесе оларды талдаумен және бағалаумен, оларға түсініктеме берумен қатар жүреді;

– адамгершілік-тәрбиелік: бұқаралық ақпарат құралдары адамгершілік ұстанымдары мен эстетикалық талғамды, әлеуметтік мінез-құлықтың моральдық-эстетикалық басымдықтарын, жақсылық пен жамандық туралы идеяларды бейнелейді;

– әсер ету функциясы (идеологиялық, әлеуметтік-әкімшілік, реттеуші) – медиа адамдардың көзқарастары мен мінез-құлқына әсер етеді, демалыс, бос уақытты, көңіл

көтеруді қамтамасыз етуге, аудиторияның эстетикалық қажеттіліктерін қанағаттандыруға, сауықтыруға бағытталған [5].

Көбінесе бұқаралық коммуникация құралдары жағымсыз әлеуметтік салдарға әкелуі мүмкін. Мұнда медиа функцияларының келесі бұзылулары орын алады:

- ақпарат ағындарының көптігі тұлғаның дезориентациясына әкеледі;
- әртүрлі қорқыныштың себебі немесе шамадан тыс оптимизм мен оқиғаларды әсемдеу үшін өте жағымсыздыққа бейімділік;
- медиақұралдар көрсететін кейбір жанрларға патологиялық тәуелділік: сериалдар, жаңалықтар, қылмыс сезімдері мен хроникалар және т.б.;
- алкогольді, темекіні, есірткіні, этносаралық стереотиптерді позитивті тұрғыдан ұсыну – мұның бәрі қазіргі заманғы өнерге, жастардың субмәдениеті мен контрмәдениетіне енеді;
- мәдениетті массивтеу және нәтижесінде рухани қажеттіліктердің деңгейін төмендету және жалған идеалдар мен қаһармандар жасау.

9. Қолданылатын техникалық құралдармен: радиохабар тарату; телевизиялық медиа; желілік құралдар;

Білім алушылардың медиақұзыреттілігін қалыптастыру үшін Н.Усовтың медиабілім беру моделі өзекті. Бұл модельдің мақсаты – көркем медиамәтіндер негізінде тұлғаны дамыту.

Модель аудиторияны аудиовизуалды, эстетикалық, эмоционалды және интеллектуалды тәрбиеге бағыттай отырып, белсенді ойлаудың алуан түрлерін дамытады (логикалық, бейнелі, ассоциативті, шығармашылық):

- медиаақпаратты қабылдау, түсіндіру, талдау, эстетикалық бағалау дағдылары;
- экран, дәстүрлі өнер және бұқаралық ақпарат құралдарымен байланыста болған кезде оны қолдану үшін медиатілді меңгеру қажеттілігі;
- игерілген ақпарат және көркемдік-шығармашылық қызмет туралы ауызша қарым-қатынас қажеттілігі;
- сабақта алған білімдерін тарату мүмкіндігі.

В.В. Протопопова [2] мұғалімдер арасында медиақұзыреттіліктің қалыптасуы олардағы негізгі кәсіби құзыреттіліктердің қалыптасуымен және дамуымен тығыз байланысты, сондықтан оларды білім алушыларды кәсіби даярлау үдерісінен бөліп қарауға болмайды деп санайды. Қазіргі білім беруде бүгінгі күнге дейін мұғалімдердің көпшілігі бұқаралық ақпарат құралдарын өздерінің дидактикалық және тәрбиелік мүмкіндіктері туралы білмей, дидактиканың көрнекілік ұстанымын жүзеге асыру аспектісінде ғана пайдаланады.

Оқу үдерісінде білім алушылардың медиақұзыреттілігін қалыптастыру үшін келесі медиаоқыту әдістері қолдануға болады:

1. Алынған білім көздеріне сәйкес:
 - ауызша (әңгіме, дәріс, түсіндіру, әңгімелесу, пікірталас);
 - көрнекілік (медиамәтіндерді иллюстрациялау және демонстрациялау);
 - практикалық.
2. Танымдық белсенділік деңгейі бойынша:
 - түсіндірмелі және иллюстрациялық (мұғалім медиа туралы белгілі бір ақпаратты, аудиторияның бұл ақпаратты қабылдауы мен игеруін жеткізеді);
 - репродуктивтік (білім алушылар оларды шешу тәсілдерін меңгеруі үшін медиаматериал негізінде мұғалімнің әртүрлі жаттығулар мен тапсырмаларды әзірлеуі және қолдануы), проблемалық (сыни ойлауды дамыту мақсатында белгілі бір жағдайларды немесе медиа мәтінді проблемалық талдау);
 - ішінара іздеу немесе эвристикалық, зерттеу (медиа негізінде іздеу және шығармашылық оқу әрекеттерін ұйымдастыру).

А.В. Федоров [4] медиабілім беру үдерісінде медиақұзыреттілік пен сыни шығармашылық ойлауды дамыту технологиясын жасады, ол келесідей көрінеді:

1) диагностикалық (анықтаушы) компонент: дайындықтың бастапқы кезеңінде берілген студенттік аудиториядағы медиақұзыреттілік және бұқаралық ақпарат құралдарына және медиамәтіндерге қатысты сыни ойлауды дамуы деңгейлерін көрсету;

2) мазмұндық-мақсаттық компонент:

– теориялық компонент (медиамәдениеттің тарихы мен теориясын зерттеуге арналған блок, медиабілім беру мотивациясы мен технологиясын дамыту блогы, яғни аудиторияны медиатәрбиелеудің формалары мен әдістерін оқып үйрену) және практикалық компонент (медиамәдениет негізінде шығармашылық қызмет блогы, яғни медиатехнологияны қолдана отырып, білім алушылардың өз ойын жеткізуге шығармашылық қабілеттерін дамыту:

– әр түрлі жанрдағы және типтегі медиамәтіндерді құрастыру;

– алынған практикалық медиабілімі мен дағдыларын оқыту практикасы үдерісінде шығармашылықпен қолдану;

– қабылдау-талдау қызметінің блогы: білім алушылардың әртүрлі жанрдағы және типтегі медиамәтіндерді сыни қабылдау және талдау дағдыларын дамыту);

3. нәтижелік компонент (қорытынды сауалнамалар блогы, білім алушылардың тестілеу және шығармашылық жұмыстары және оқытудың соңғы кезеңінде жоғары оқу орны білім алушыларының сыни ойлау қабілетін және медиақұзыреттілігінің даму деңгейлерін анықтауға арналған талдау блогы).

М.В. Кузьмина [1] медиақұзыреттіліктің қалыптасуы мен дамуы бірқатар компоненттерге негізделген деп жазады. Біріншісі – медиаматериалдарды қолдану тәжірибесі. Медиамен және нақты әлеммен жұмыс істеу тәжірибесі қаншалықты көп болса, медиақұзыреттің жоғары деңгейіне өту мүмкіндігі соғұрлым көп болады. Екіншісі – медиа саласындағы дағдыларды белсенді түрде қолдану. Үшіншісі – бұл бағытта өздігінен білім алуға дайын болу және өздігінен білім алу.

Осылайша, қазіргі заманғы адам үшін ақпаратты қабылдау дағдыларына, аудиовизуалды кескіндердің мағыналарын дұрыс интерпретациялауға деген қажеттілік ақпараттық ағындармен еркін жұмыс істеу және оларды навигациялау үшін қажет. Медиабілім беру әдістерін және медиабілім беру элементтерін күнделікті тәжірибеде қолдану білім алушылардың медиақұзыреттілігін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Оқу үдерісінде білім алушылардың медиақұзыреттілігін қалыптастыру үшін ауызша (түсіндіру, әңгімелесу, дәріс, әңгіме, пікірталас); визуалды (медиаматериалдарды көрсету); практикалық; түсіндірмелі және иллюстрациялық (медиамәтіндер туралы ақпарат беру); репродуктивті (оқытушының медиаматериал бойынша әр түрлі жаттығулар мен тапсырмаларды әзірлеуі және қолдануы), проблемалық (сыни ойлауды дамыту мақсатында белгілі бір жағдайларды немесе медиамәтінді проблемалық талдау); ішінара іздеу жүйелері сияқты тағы да басқа әдістерді қолдану тиімді.

Әдебиеттер тізімі

1. Н.А. Коновалова Педагогикалық университет студенттерінің медиамәдениетін дамыту [Мәтін] / Н.А. Коновалова: пед.ғ.к.дис. – Вологда, 2004. – 97 б.

2. В.В. Протопопова, Қазіргі заманғы педагогтың медиақұзыреттілігі [Мәтін] / В.В. Протопопова // XXI ғасырдағы жоғары гуманитарлық білім беру: мәселелері мен болашағы: 2 т., 1-т. Педагогика. Психология. – Самара: ПГСГА, 2009. – 285-288 б.

3. И.А. Фатеева Медиабілім беру: теориялық негіздері және іске асыру тәжірибесі: монография [Мәтін] / И.А. Фатеева. – Челябинск: Челяб. мем. ун-т, 2007. – 270 б.

4. А.В. Федоров Шет елдердегі медиабілім беру [Мәтін] / А.В.Федоров – Таганрог: Кучма бас-ы, 2003. – 238 б.

5. И.В. Чельшева Медиаәтін және оны оқу [Мәтін] / И.В. Чельшева // Медиабілім беру. – 2006. – №1. – 102-104 б.